

Az onomatopeiák és magyar tükörképük

VIHAR JUDIT

főiskolai tanár, ELTE BTK

Аннотация: Настоящая статья дает обзор различных ониматопей японского языка. Система японских ониматопей характеризуется исключительным богатством. Не только звуки человеческой речи, но и звукоподражания криков животных, разные звуковые явления природы, предметов выражаются ониматопеями в японском языке. Кроме этого, ониматопеями можно выражать разные состояния, действия и т. д. В венгерском переводе эти слова переводятся иногда ониматопеями, но обычно глаголами.

Ключевые слова: японский язык, литературный перевод, ониматопея, компенсация, роль глаголов в венгерском языке

A japán nyelvnek számos olyan sajátossága van, amely a magyarra nem, vagy alig jellemző. Komoly nehézséget okoz ezeket a jelenségeket magyar nyelvre átültetni. Előfordul az is, hogy nem lehet lefordítani, csak valamilyen más módon pótolni, helyettesíteni, kompenzálni. A japán nyelvben előszeretettel használják az *onomatopoeiákat*, a *hangutánzó* és *hangulatfestő* szokat. A magyar nyelvben is vannak ilyen szavak, csak sokkal kisebb számban. A japánban a hangutánzó szokat általában katakanával, a hangulatfestő szokat pedig hiraganával szokták írni, de persze akad kivétel.

Hangutánzó szók

Vizsgáljuk meg először a hangutánzó szokat, melyek az emberek, az állatok hangját, természeti jelenségek, bizonyos tárgyak által okozott hanghatásokat utánoznak.

Ezekre az jellemző, hogy általában két részből állnak, egy előtagból és egy utótagból, a két rész pedig sokszor ugyanolyan hangalakú, vagy nagyon hasonlít egymásra. A magyarban ez a jelenség ikerszóknál fordul elő, de itt a két rész nem mindig ugyanaz, általában a második tag eleje nem egyezik meg az előtag elejével, olykor az utótag teljesen más hangalakú. Mindkét nyelvben ezekre a szavakra nagyon jellemző valamilyen hanghatás. Például a ドンドン *dondon* a kopogás zaját utánozza, a magyarban erre a *kip-kop* szót használjuk.

1. Nézzünk néhány példát az *állatok* hangjának utánzására. Ezeket könnyen magyarra is fordíthatjuk:

Állathangok

	japán	olvasata	Magyar
kutya	ワンワン	van-van	vau-vau
macska	ニャニャ	nya-nya	miau-miau

tyúk, kakas	コケッコ	koke-kokko	Kotkodács
csibe		pí-pí	pi-pi-pi
galamb	クンクン	kun-kun	Burukk
tehén	モーモー	mó-mó	mu-mu
holló	カーカー	ká-ká	kár-kár
kacsa	ガーガー	gá-gá	háp-háp
disznó	ブーブー	bú-bú	röf-röf
majom	キャキャ	kja-kja	mak-mak
egér	チューチュー	csú-csú	cin-cin
ló	ヒヒーン	hihín	Nyihaha
bárány	メーメー	mee-mee	bee-bee
medve	グオー	guó	brumm-brumm
róka	ケンケン	ken-ken	
kismadár	ピチュピチュ	picsu-picsu	csip-csip
harkály	カカカカカカ	kakakakakaka	kop-kop
bagoly	ホー	hóóó	hú-hú
kabóca (három különféle kabóca, különféle hangot ad)	ミーンミーン、 ジージー、ツク ツクオーシツク ツクオーシ	mín-mín, dzsí-dzsi, cukucukuósi- cukucukuósi	Zümm-zümm
tücsök	リーンリーン	rín-rín	cirip-cirip
légy	ブーーン	búúún	Zümmm
Kisebb rovarok hangja	ブンブン	bunbun	Züm-züm

Emberi hangok utánzása

2. Nézzünk néhány egyéb hangutánzó szót is, melyek az emberi hangokkal kapcsolatosak. A nevetés hangjának utánzására a japán nyelv több hangutánzó szót használ. A **クスクス** *kuszukuszu* inkább női kuncogást jelent, a **ハハハハ** *hahaha* férfi hahotát, a **ゲラゲラ** *geragera* pedig már hangos röhögést. A

magyar fordításban itt már kisebb nehézségeink vannak, mert hangutánzó szóval nem mindig lehet fordítani a japán onomatopeiákat. A *hahaha*, *hihihi*, *hehehe* jó magyar megfelelő, de a kuncogás vagy a hangos hahotázás kifejezésére magyarban igét kell használni, méghozzá hangutánzó igét, mint például a *kuncog*, *hahotázik*.

A *ヒソヒソ hiszohiszo* a suttogás hangját utánozza. Azt jelenti, valaki suttogva beszél. Ha valaki álmában motyog, arra azt mondják: *ムニヤムニヤ munyamunya*. Amikor sok ember együtt hangosan lármázik, zsbong, japánul így fejezik ki: *ワイワイ vaivai*. Ha valaki *locsi-fecsi*, japánul azt mondják ilyenkor: *へらへら herahera*, ha pedig be nem áll a szája, ha *lepcsesszájú*, azt japánul úgy nevezik: *べらべら berabera*.

Az éhséget jelentő gyomorkorgás kifejezésére használják a japánok a *ペコペコ pekopeko* hangutánzó szót, melyet a *korgás*, a *dübörög* szavakkal lehet magyarul visszaadni. A szívdobogás hangját így utánozzák a japánok: *ドキドキ dokidoki*, a magyar fordításban a *dobog*, *dobban* igével fordíthatjuk, de persze semmiképpen nem kell orvosért kiáltani. A *シクシク shikushiku* a sírás hangját utánozza, itt kétféle megoldás is kínálkozik: könnyedén fordíthatjuk *brühühünek*, de ezt is lehet hangutánzó igével: *zokog*, *hüppög* stb. fordítani. A *メソ-メソ mesomeso* halk, hosszantartó sírást jelent. Ha valaki keservesen sír, arra a *さめざめ szamezame* kifejezést használják. Érdekes kifejezés a *ペチャクチャ pecsakucsa*, az emberi beszéd hangját utánozza, a magyarban ennek a *terefere*, *triccs-traccs* ikerszók feleltethetők meg. Az utóbbi időben ez a japán szó újabb jelentéssel bővült. A *pecsakucsa estek* 2003 óta léteznek, először Tokióban volt Astrid Klein és Mark Dytham szervezésében, majd 2004-től Európa nagyvárosaiban egymás után tartottak ilyen esteket, prezentációval egybekötött előadásokat. Napjainkban az esteknek olyan nagy sikere van, hogy 2012 szeptemberétől online is megrendezik ezeket, és ilyen módon sokkal több ember kísérelheti figyelemmel az előadásokat. Az est folyamán hat-nyolc előadás hangzik el egymás után, a húsz perces előadások alatt mintegy húsz diaképet vetítenek. A sok beszéd hangjának utánzása miatt kapta ezt a nevet a népszerű rendezvény, amely japán nevével vált népszerűvé.

Természeti jelenségek hangjai

3. Az esőcseppek koppanása japánul *パラパラ parapara*, a magyarban ezt a *kipp-kopp* hangutánzó szóval, vagy a *koppan* igével lehet fordítani. A zuhogó eső hangját külön is utánozzák a japánok: *ザーザー zázá*, melynek a magyarban a *zuhog*, *szakad* ige feleltethető meg. Mivel monszun éghajlatú országról van szó, az eső gyakran esik, ezért árnyaltabb kifejezésmódok vannak az esőzés hangjának utánzására, mint a kontinentális éghajlatú Magyarországon.

A mennydörgés hangja japánul *ゴロゴロ gorogoro*, magyarul ennek több változat is megfeleltethető: *bumm-bumm*, *durr-durr*. Talán azért, mert nálunk a mennydörgés gyakoribb, mint Japánban.

A szélfúvást a japánok így utánozzák: ピューピュー *pjúpjú*, a magyarban itt inkább igével helyettesítjük az onomatopeiát: *fúj, süvít, zúg* a szél.

A víz csobbanását, loccsanását a ジャブジャブ *dzsabudzszabu* hangutánzó szóval fejezik ki.

A faágak recsegését, ropogását a パキパキ *pakipaki* kifejezés adja vissza.

Tárgyak hangjai

Ezekre is bőven akad példa a japán nyelvben, ami az alábbi táblázatból is kiderül.

ドンドン	dondon	1. tam-tam, dobpergés; 2. dirr-durr, piff-puff, fegyverropogás
パクパク	pakupaku	a száj egymás utáni gyors becsukása (főleg evés, majszolás közben)
バタバタ	batabata	csapkod, vers (zászló a szélben), szárnycsattogás
バラバラ	barabara	ripityára törik, záporozva hull (pl. gépfegyver hangja)
バリバリ	baribari	recseg-ropog (száraz faág)
ビリビリ	biribiri	remeg az ablaküveg a széltől; fűrógép vibráló hangja; megrázza az áram
ブクブク	bukubuku	bugyborékol, bugyog; torok öblögetésének hangja
ぎゅうぎゅう	gjúgjú	csikorgó, nyikorgó hang (pl. ajtó nyitásakor)
カチカチ	kacsikacsi	ketyeg, kattog, koppan
こつこつ	kocukocu	kopogtat, kocogtat (másik tárgyat)
ポタポタ	potapota	vízcsöpögés (pl. csapból)

Hangulatfestő szavak

A hangulatfestő szavaknak igen széles skálája van a japán nyelvben. Lehetnek

1. *egyszerű határozószók*, mint például az *いよいよ* *iyoiyo*, amelynek több jelentése is van, egyrészt jelenti azt, hogy *egyre inkább*, másrészt azt, hogy *végre, végül*, harmadrészt pedig azt, hogy *eljön valaminek az ideje*.

2. Sok hangulatfestő szó valamilyen tulajdonságot fejez ki, mint például a *ぎすぎす* *gisugisu*. Emberi külső tulajdonságot jelent: *cingár, vézna*.

3. *állapot kifejező* határozószó is van köztük szép számmal, mint például az *いらいら iraira*, amely azt jelenti, hogy valaki nagyon ideges, ingerült. Itt már a magyar fordításnál olyan kifejezést kell választanunk, amely tükrözi ezt a lelkiállapotot: *majd szétrobban (az idegességtől), pattanásig feszült*.

4. bizonyos *cselekvések* kifejezésére is alkalmazzák a hangulatfestő szavakat, mint például az *うじゃうじゃ udzsaudzsa*, amely azt fejezi ki, hogy egy *bizonyos helyen sok-sok rovar összegyűlt, s ettől a beszélő iszonyatosan érzi magát*. Ebben az esetben a magyar fordítás csak valamilyen jelző betoldásával érzékeltetheti ezt a szituációt: *borzalmas, kibírhatatlan, szörnyű*. Természetesen emberi cselekvésekre is van példa, a *がみがみ gamigami* azt jelenti, hogy valaki *zsörtölődik, zsémbeskedik* valakivel. Itt is az igében tükröződik a megfelelő hangulat.

5. Szélsőséges *időjárás* kifejezésére is gyakran használják, mint például a *giragira ぎらぎら*, amely azt jelenti, hogy a nap *vakítóan* süt.

6. Valamiféle *váratlan történés* tükröződik a hangulatfestő szóban, mint például az olyan onomatopeiában, hogy valakit, valamit megráz az áram, ezt japánul úgy mondunk, hogy *ひくひく hikuhiku*.

A hangulatfestő szó szóalakját tekintve két részből áll, melynek mindkét tagja egyforma, tehát az előtag megismétlésével jön létre az utótag. Például a japán *きらきら kirakira* fények ragyogását, villogását jelenti, vagyis valamiféle történést fejez ki. Ha magyarul szeretnénk ezt visszaadni, akkor hangulatfestő igei ikerszóval fordítjuk: *csillog-villog*.

Hogyan fordítjuk tehát a japán hangulatfestő szokat? A legtöbb esetben a fent említett módon hangulatfestő igével, esetleg ikerszavas igével. Előfordul azonban, hogy a magyarban nem tudjuk visszaadni a japán szó hangulatát, ilyen például az *いそいそ iszoiszo*, melynek magyar fordítása a *derűsen, vidáman*, de a magyar fordításban a japán szó játékossága nem tükröződik. Sokszor kompenzáljuk a magyarban a japán hangulatfestő szót valamilyen meglepő fordulattal, érdekes kifejezéssel, mint például a *くらくら kurakura*, amely *szédülést* fejez ki, ezért állandósult szókapcsolattal így fordítjuk: *forog vele a világ*. A hangulatfestő szavak száma szinte végtelennek mondható a japán nyelvben, ezek közül mutatunk itt be néhányat:

あっぷあっぷ	appuappu	vízben levegő után kapkod, fuldoklik
あつあつ	acuacu	fülig szerelmes, belebolondult valakibe
べたべた	betabeta	tapadós; csüng az anyján; nyalják-falják egymást (szerelmesek)
びくびく	bikubiku	reszket, remeg
びしょびしょ	bisobiso	bőrig ázik

ぼろぼろ	boroboro	rongyosan, cafatokban; morzsalékos; romokban, omladozva (épületre)
ぼさぼさ	boszabosza	kócosan, borzosan
ぶらぶら	burabura	barangol, kószál
ぶるぶる	buruburu	reszket, mint a nyárfalevél
つやつや	cujacuja	selymesen ragyogó (haj)
つかつか	cukacuka	váratlanul, kertelés nélkül
ちびちび	csibicsibi	cseppenként
ちくちく	csikucsiku	szúr, megcsíp
ちらちら	csiracsira	kavarogva száll a levegőben; csillog- villog; hébe-hóba; észébe villan
ちょちょこ	csokocsoko	tipeg-totyog; sűrög-forog; ripsz- ropsz elintéz valamit
だぶだぶ	dabudabu	lötyög, bő rajta a ruha
でれでれ	deredere	rádumálás, fűzés (boltban eladó a vevőt, de gyakran férfi nőt)
じろじろ	dzsirodzsiro	bámécszkodik, bá-buci-bá
がぶがぶ	gabugabu	felönt a garatra, vedel, nyakal
がつがつ	gacugacu	zabál, fal, zabagép
がやがや	gajagaja	zsivajgó, zsbongó (tömeg)
ぎよろぎよろ	gjorogjoro	kidülledt, kiguvadt szemmel bámul
ぎゅうぎゅう	gjúgjú	zsúfolásig tömve, akár egy szardíniás dobozban
がくがく	gakugaku	lötyög (ruhadarab), mozog (pl. épület)
がみがみ	gamigami	zsörtölődik, zsémbeskedik
ごちゃごちゃ	gocsagocsa	zagyalék
ごそごそ	goszogoszo	kotorászik, szöszöl, motoszkál

ごわごわ	govagova	kikeményített (ruha), merev (papír)
ぐいぐい	guigui	erőszakosan ráncigál valakit
ぐちゃぐちゃ	gucsagucsa	kusza összevisszaságban, minden a feje tetején áll
ぐんぐん	gungun	gyorsan nő, gombamódra
ぐるぐる	guruguru	körbe-körbe (forog, forgat valamit)
ぐずぐず	guzuguzu	lassan, komótosan, álomszuszék módjára
ひやひや	hijahija	félholt a félelemtől
ひよろひよろ	hjorohjoro	égimeszelő, hórihorgas; tántorogva, támolyogva
ほやほや	hojahoja	újdonsült, újonc valahol
ほかほか	hokahoka	meleg, friss ételre
ゆらゆら	jurajura	inogva, imbolyogva
かんかん	kankan	felrobban a dühtől; perzselően (süt a nap)
けばけば	kebakeba	agyoncicomázott
けちけち	kecsikecsi	zsugori, fősvény, fogához veri a garast
きびきび	kibikibi	fürgén, frissen
きよろきよろ	kjorokjoro	idegesen, nyugtalanul körbenéz
ころころ	korokoro	gurul-gurul lefelé
こそこそ	koszokoszo	titokban, suttyomban
こわこわ	kovakova	félénken, bátortalanul
くどくど	kudokudo	vég nélkül ugyanazt hajtogatja
くよくよ	kujokujo	aggodalmaskodik, tépelődik
くねくね	kunekune	kacsaringózik, kacsaringós
くるくる	kurukuru	perdül-fordul

くさくさ	kuszakusza	lehangolt, lelombozódott
くたくた	kutakuta	holtfáradtan
もじもじ	modzsimodzsi	tehetetlen, tétova
もんもん	monmon	gyötrődve, kínlódva
もりもり	morimori	izompacsirta
もたもた	motamota	Pizsmogó, tetyetutya
むんむん	munmun	szerelmes lányok sűgása-bűgása egyűmás között a fiűkról
むしむし	musimusi	tikkasztóan meleg, kánikula
むずむず	muzumuzu	viszket
なあなあ	náná	umbuldázik, megbundáz
ながなが	naganaga	hosszű lére ereszti (beszűdre)
なよなよ	najonajo	gyengén, gyengéden, hajlékonyan
ねばねば	nebaneba	állhatatosan
ねちねち	necsinecsi	ragadósan, tapadósan; szívósan, kitartóan; pióca, kullancs (emberre)
にこにこ	nikoniko	kedvesen mosolyog
にやにや	nijanija	kajánul vigyorog
によろによろ	nijoronijoro	kígyómozgás, hullámmozgás
のびのび	nobinobi	szabadon, kényelmesen, könnyedén
のこのこ	nokonoko	szemérmetlenűl, arcátlanul
のろのろ	noronoro	csigalassűsággal, komótosan
のそのそ	noszonoszo	lomhán, loncsosan
ぬくぬく	nukunuku	melengetű, kényelmes
ぬるぬる	nurunuru	csűszósan, síkosan, nyálkásan
ぺらぺら	perapera	ha valaki folyékonyan beszél valamilyen idegen nyelven

ぺろぺろ	peropero	nyalja, nyalogatja
ぴかぴか	pikapika	szikrázás, villogás
ぴよんぴよん	pjonpjon	hipp-hopp
ぽかぽか	pokapoka	kimelegedve
そろそろ	szorozoro	lassan-lassan
そわそわ	szovaszova	izgatottan várakozik valamire
たじたじ	tadzsitadzsi	visszahőköl, megtorpan
てくてく	tekuteku	talpalás, gyaloglás
わくわく	vakuvaku	örömtől lázban égve
わざわざ	vazavaza	külön valakinek a kedvéért

Azonos hangalakú hangutánzó és hangulatfestő szavak

Vannak olyan onomatopeiák, amelyeknek több jelentésük is van, egyrészt valamilyen hangot utánóznak, másrészt valamilyen hangulatot fejeznek ki. Tipikus példa erre a *だぶだぶ dabudabu*, amely hangutánzóként azt jelenti, hogy *zubog*, *ömlik* nagy sugárban valamilyen folyadék, mint hangulatfestő szó a *terjengős*, *vontatott* beszéddel kapcsolatban is használják, másrészt mondják *enyhén emelkedő* útra is. A *つるつる curucuru* mint hangutánzó szó *szürcsölést* jelent, mint hangulatfestő pedig *sima felületet*, *kopasz főt*. A *つんつん cuncun* hangutánzóként *morgást*, *dohogást* fejez ki, hangulatfestőként *hegyes*, *csúcsos* tárgyat, másrészt még azt is, hogy *maró*, *csípős bűz* van. A *ぶくぶく bukubu-kubugy* *buborékoló* hangot fejez ki, no meg azt is, hogy a torkunkat öblögetjük. De ha valaki nagyon *dagi*, arra is ezt mondják. A *そろそろ zorozoro* hangutánzó szóként a *ruha surrogását* jelenti, amikor menet közben a földet söpri. Hangulatfestő szóként pedig úgy fordítható, hogy *libasorban*.

A japán onomatopeiák nyelvi sajátosságait vizsgálva főként azt kutattam, hogy milyen formában lehet ezeket a magyar nyelvben megfeleltetni. A megfeleltetési stratégiáknál néha a magyar onomatopeiákkal sikerült megoldani ezt a problémát, de gyakrabban bizonyos igealakok tűntek jobb megoldásnak. A japán onomatopeiák világa olyan gazdag, hogy sajnos az is előfordul: nem találunk magyar megfelelőt hozzájuk. Ilyenkor a kompenzáció elve érvényesül, valami másban kell visszaadnunk az eredeti szövegben előforduló hangalakot, hangulatot.

Felhasznált irodalom

- Crystal, D. 2003. *A nyelv enciklopédiája*. Budapest. Osiris Kiadó.
- Hellinger, M.&Ammon, U. (ed.) 1996. *Contrastive Sociolinguistics*. Berlin. Mouton de Gruyter.
- Herring, Susan C. 2003. Gender and Power in Online Communication. In: Holmes, J.&Meyerhoff, M. (ed.): *The Handbook of Language and Gender*. Oxford. Blackwell.
- Kunida J. 1964. *Nyóbo kotoba no kenkjú*. Tokió. Kazava Sóbó.
- Yukawa S.&Saito M. 2005. Cultural Ideologies in Japanese Language and Gender Studies: a Theoretical Review. Okamoto Sh.& Shibamoto Smith, J. S. (eds.) *Japanese language, gender, and ideology: cultural models and real people*. Oxford. Oxford University Press. 23-37.

*

- Bárczi G.&Benkő L.&Berrár J. 1967. *A magyar nyelv története*. Budapest. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Benyhe J. 2005. *Dohogó Nyelv-őr-járat*. Budapest. Kortárs Könyvkiadó.
- Cser A. 2011. A korai nyelvújítókról. *Nyelv és tudomány* 2011.04.05
<http://www.nyest.hu/hirek/a-korai-nyelvujitokrol>. Letöltés ideje: 2012.12.15.
- Inoue, F. 2001. *Nihongo va ikinokoreruka*. Tokyo. PHP Sinso, Japán.
- Kindaichi, H. 1991. *The Japanese language*. North Clarendon. Charles E. Tuttle Co., Japán.
- Mártonfi, A.&Laczkó K. 2006. *Helyesírás*. Budapest. Osiris Kiadó.
- Minya K. 2005. A magyaritás motivációi és nehézségei. *Magyar Nyelvőr*. 2005/129.
<http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1295/129515.pdf>. Letöltés ideje: 2021.11.18.
- Nádasdy Á. 2002. Mi az angol. *Magyar Narancs*, 2002.11.14.
http://seas3.elte.hu/delg/publications/modern_talking/34.html. Letöltés ideje: 2021.11.18.
- Székács A. 1996. A japán hangutánzó, hangfestő szavak és a műfordítás. *Budapesti Gazdasági Egyetem. Szakmai Füzetek*. 1996. 257–263.
http://elib.kkf.hu/okt_publ/szf_06_26.pdf. Letöltés ideje: 2021.11.19.